
Надежда Христова / Nadezhda Hristova

ЩРИХИ ОТ УНИВЕРСИТЕТСКОТО ВСЕКИДНЕВИЕ В ЗАПАДНА ЕВРОПА ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

An Outline of the University Daily Round in West Europe during the Middle Ages

Summary: *In the paper some aspects of the everyday life of the university students in medieval Europe are discussed on the basis of information from historical sources. The author arrives at the conclusion that the university communities were not only centres of spiritual life but also an important factor for the economic development of the towns where they had been established and a colourful shade in the urban everyday life.*

Key words: *university, student, everyday life.*

През Средновековието университетите били първите образователни институции, които посветили дейността си на чистото натрупване на знания – светски и религиозни (макар че границата между тези сфери не била особено ясна). Но докато в манастирските училища и школите към катедралите поне на теория знанието служело на Бог и на Църквата, в университетите царяла съвсем друга атмосфера. Демонстрираният в тях стремеж към знание заради самото знание силно безпокоял консервативно настроеното духовенство. Така например според Жак дьо Витри (ок. 1180–1244 г.) опасният самоцелен стремеж към знание отклонявал вярващия от службата му към Бога, водел до празно любопитство, суета и обща незаинтересованост от спасението на душата.

Витри бил възпитаник на Парижкия университет, августиински монах, хронист, епископ и кардинал, вдъхновител на и участник в Петия кръстоносен поход. В своята *Historia Occidentale* той рисува доста мрачна картина на живота в един от най-известните средновековни университети – Парижкия. Според него малко от студентите се грижели да се образуват, следвайки целите, които Църквата поставяла пред образователната система. Витри е силно обезпокоен, че младите хора „учеха само за да натрупат знания, което е израз на любопитство, други – за да придобият слава, което е суета, а трети – за да се обогатят, което е користолюбие и порокът на симонията”¹, но не и за спасението на душите си.

Хронистът ярко описва дълбокото разделение, което царяло сред студентите от различните нации. „Те спореха шумно и дискутираха не просто заради различията в разбиранията си или заради самата дискусия – различията между отделните страни също предизвикваха разногласия, омраза и злъчна неприязън сред тях и те нагло произнасяха всякакви обиди и оскърбления един срещу друг.” Омразата, породена от разделението на национална основа, раждала стереотипи, които бележели различните групи студенти и преподаватели и подхранвала атмосфера на враждебност. Ето каква е характеристиката на отделните нации в Парижкия университет според самите студенти, както я представя Жак дьо Витри: „Те твърдяха, че англичаните са пияници. . . . ; че синовете на Франция са горделиви, женчовци и накичени като жени. Те казваха, че германците са гневливи и сквернословни на празненствата си; че нормандците са суетни и самохвалковци; че студентите от Поату са изменници и авантюристи. Бургундците те смятаха за вулгарни и глупави. Бретонците намираха за непостоянни и капризни. . . . . Ломбардците наричаха алчни, покварени и малодушни; римляните – подли, необуздани и клеветници; сицилианците – тиранични и груби; жителите на Брабант – склонни към кръвопролитие, подстрекатели, бандити и похитители; фламандците – непостоянни, прахосници, ненаситни, податливи като масло и лениви. След обиди като тези често се стигаше до размахване на юмруци”.

Не по-снизходителен е авторът на *Historia Occidentale* към преподавателите в университета, смятан за модел на организация на университетското образование в средновековна Европа. „Няма да говоря за онези преподаватели по логика, пред чиито очи постоянно преминават всякакви софистични тънкости, така че никой да не може да разбере многословните им беседи, в които, както казва Исаия, „няма никаква мъдрост”. Колкото до докторите по философия, обучавайки, без да практикуват, те са се превърнали в „мед що звънти или кимвал що дрънка” (I Коринтяни, 13: 1). . . . . Те не само се мразят взаимно, но с ласкателствата си примамват чуждите студенти; всеки преследва личната слава, но не дава и пет пари за добруването на душите. < . . . . . > Макар че апостол Яков е казал: „Братя мои, не бъдете господари на много”, те, напротив, толкова бързат да станат господари, че много от тях не могат да имат студенти освен чрез молби и заплащане. Сега е по-безопасно да се слуша, отколкото да се преподава и скромният слушател е по-добър от невежия и самонадеян доктор. Накратко, Бог е определил сред тях за себе си малцина почтени и богобоязливи мъже, които не са се наредили в редицата на грешниците. . . . .”

Допълнителни нюанси към картината, нарисувана от Витри, добавя творчеството на самите средновековни студенти. В него откриваме стереотипа за бедния, но обичаш забавленията студент. От XII и XIII в. датират студентски песни, посветени на любовта на школарите към виното и жените и на жалбите от неплатежоспособността им. Тази сатирична по своя характер поезия, из-

вестна като поезия на голиардите или вагантите, е изпълнена със страст, прославя пиенето и фустогонството, и търсенето на чувствени удоволствия. Текстовете на песните подсказват, че не осъзнатото въздържание, а по-скоро бедността, в която студентите живеели, ги предпазвала от пълно отдаване на страстите.

Ще цитираме две студентски песни от тази епоха като илюстрация на горекананото. Първата представлява молба за милостиня. Авторът описва мизерния си бит и облекло и твърди, че бедността го отвлича от учението и от религиозното общение, които той така обича. Бедният школар призовава жителите на града Х (при изпълнението на песента се произнасяло името на града, в който в момента се намирал певецът) да последват примера на св. Мартин, известен с благотворителността си, и да помогнат на нуждаещия се. В отговор на милосърдието им авторът е готов да се моли за душите на своите благодетели.

Скитацият школар²

Аз, млад скитащ школар,
Роден за тежък труд и скръб,
Често от немотия
Съм докарван до лудост.
Книжовност и знание
Щях аз все тъй да трупам,
Ако тоз недостиг на пари
Не ме откъсваше от учението.
Тез дрипи, що ме покриват,
Са тъй тънки и прогнили;
Често аз понасям студ,
Забравен от топлината.
Рядко влизам в храма
Да пея възхвали към Бога;
Липсват ми литургия и вечерня,
макар че ги обичам искрено.
О, ти гордост на града Х,
Към твоето достойнство с молитва се обръщам,
Дай на моления помощ в нужда,
И Бог ще ти въздаде.
Поука сега вземи от св. Мартин,
Покрий голотата на поклонника,
И му пожелай всичко добро на раздяла.
И нека Бог отнесе душата ти
В място на вечен мир,
И нека получиш блаженството на светците
В Неговото вечно царство.

Във втората песен неизвестният поет имитира средновековен химн, посветен на Дева Мария, но обектът на възхвала не е Божията майка, а виното. Подобни интерпретации скандализирали религиозните чувства на много средновековни люде с откровеното си богохулство. Мерките на Църквата срещу безобразията на голиардите нямали особен ефект. Обичащите веселбата студенти продължавали да възхваляват нейния най-важен източник – виното, с подобни на следните стихове:

Песен-възхвала на виното³

Вино мило и добро, благословия
за добрите, нещастие за лошите,
сладост за всички твои почитатели,
да живееш, ти, световно щастие!
Да живее твоят цвят, разсейващ мрака в живота ни!
Да живее вкусът ти, надминаващ вкуса на всичко!
С твоята сила, в твоето обиталище,
о, как благословено с изобилна употреба
е раждането на чистия гроздов сок!
Здрава е масата, която предлага
вино с чудесно качество.
О, на цвят така прекрасно!
О, на мирис тъй възхитително!
Тъй сладко в устата и приятно
на езика, замаян от теб!
Благословен да е онзи, който пръв те е отгледал
и те е нарекъл с име омайно!
Тоз, който чашите си не брой,
от никаква опасност се не бои.
Благословен да е коремът, в който ти пребиваваш!
Благословен да е езикът, на който ти почиваш!
Благословена да е устата, през която се плъзгаш,
и устните, трижди благословени от теб!
Затова нека високо да възхвалим виното,
наздраве за онези, провъзгласени за пияници;
ние никога не ще бъдем спрени,
в устрема си към вечността!
Ние се молим: продължавай да течеш,
дарявай трапезата ни с изобилие,
дорде ние с радостни гласове доказваме
как ти служим, ликувайки!

Все пак картината на студентския бит, нарисувана от Жак дьо Витри и голиардите не бива да се абсолютизира. Без съмнение някои от средновековните студенти били бедни, някои били пияници и дори изпълнени с омраза безделници, но вероятно повечето произхождали от заможни семейства и учили достатъчно упорито, за да получат съответната степен и да си намерят добре платена работа. Всъщност тези последните формирали привилегирана и влиятелна социална група от хора, завършили частни училища, които им осигурявали знанията, необходими им да постъпят в университет. След дипломирането си те заемали най-високите позиции в управлението на Църквата и държавата и се радвали на голям социален престиж. Този бъдещ престиж им носел цял набор от правни и икономически привилегии още докато били студенти.

Подобни привилегии са формулирани в *Харта за привилегиите на Университета в Хайделберг*, издадена от Рупрехт I, пфалцграф на Рейн⁴. Хайделбергският университет бил основан през 1386 г. и е най-старият университет в Германия.

Според споменатата харта студентите в Хайделберг не били подчинени на общите разпоредби на закона и реда в града. Вместо да ги направи отговорни пред градските власти или кралските хора, Рупрехт натоварил епископа с отговорността да поддържа реда в студентската общност и да прилага законовите норми. В частност студентите били освободени от незабавното заплащане на глоби и обикновено били поверявани на своя преподавател, вместо да бъдат принуждавани да изчакат в затвора разглеждането на делото си.

Ето какво постановява хартата на Рупрехт I:

„За да не би в новата комуна на град Хайделберг престъпленията им да останат ненаказани и да не се подтикват школарите да вършат злини, ние, по наше предвидливо мнение, заповядваме с настоящия документ епископът на Worms, като постоянен съдия на студентите под наша власт, да държи и управлява, сега и докато трае властта ни, затвори и служба в нашия град Хайделберг за задържане на студенти престъпници. Ние сметнахме за подобаващо да му предадем това, на него и на неговите приемници, като добавяме следните условия: че той няма да позволи нито един студент да бъде арестуван, освен в случай на простъпка; че той ще предаде на неговия преподавател или на ректора, ако последните го изискат, всеки студент, задържан за такова провинение или за някакво дребно престъпление, с обещанието, че виновникът ще се яви в съда и че преподавателят или ректорът ще носят отговорност за него, ако потърпевшите потърсят справедливост в съда. Нещо повече, че при отправена молба той ще освободи студент, арестуван за престъпление въз основа на недостатъчни доказателства, след получаването на достатъчна гаранция от поръчители, ако затворникът може да представи такива, или, в противен случай, срещу клетва, ако той не може да представи поръчители, че ще отговаря в съда за провиненията, за които е бил обвинен; и че студентът няма да бъде принуждаван да

заплаща други суми, освен онези, които е задължен да плати, според разумните разпоредби в гореспоменатия град, за разходите, докато е бил в затвора. И ние изискваме, щото той да задържи, без накърняване на честта и причиняване на вреда, студент престъпник, арестуван за престъпление по тежко подозрение, докато бъде изяснена истината по деянието, за което той е заподозрян. И че освен това той по никаква причина няма да отведе никой студент от гореспоменатия град или да позволи той да бъде отведен, освен ако не бъдат следвани съответните процедури и той бъде осъден за своето престъпление на продължителен затвор с присъда от съда.

Ние заповядваме на нашия адвокат и на нашия бейлиф, и на техните служители в нашия гореспоменат град, под страх от изгубване на постове си и на нашето благоволение, да не задържат никой преподавател или школар от споменатия университет или да го арестуват, или да позволят да бъде арестуван, освен ако деянието му не е такова, че да е наложително преподавателят или школарят да бъде незабавно задържан. Той трябва да бъде предаден на неговия ректор или преподавател, ако е бил задържан за леко провинение, ако се закълне и обещае да се яви в съда по това дело; и ние постановяваме, щото леко провинение е онова, за което мирянин, ако го е извършил, би бил осъден на лека парична глоба. Също така, ако задържан преподавател или школар бъде сериозно заподозрян за извършването на престъпление, ние заповядваме той да бъде предаден от нашите длъжностни лица на епископа или на негови представители в споменатия наш град, за да бъде задържан⁵.”

Цитираният откъс показва, че студентите в Хайделберг се радвали на защитата на правна система, очевидно съобразена с техните нужди, докато останалите граждани били изправени пред далеч по-тежко и строго съдопроизводство.

Хайделбергските студенти се възползвали и от икономически облаги. Те били освободени от голяма част от данъците и митата, които останалите граждани трябвало да плащат.

„По смисъла на този документ ние разрешаваме на всеки и на всички преподаватели и студенти, когато те пристигат в споменатия университет, докато пребивават в него, а също и когато се завръщат по домовете си от него, да могат свободно да пренасят, на идване и на отиване, през всички подчинени ни земи, всякакви неща, от които се нуждаят, докато се отдават на науките си, и всички вещи и стоки, необходими за издръжката им, без никакво мито, данък, акциз или други принудителни вземания. И ние желаем, щото всички те и всеки един от тях да бъде освободен от горепосочените вземания при закупуването на зърно, вино, месо, риба, дрехи и всякакви неща, необходими за издръжката им и за положението им. И ние постановяваме, щото студентите, от запасите от провизии, с които разполагат, ако им останат една или две коли вино, без да са мамили, да могат, след Великденските празници през тази година, да ги

продадат на едро, без да плащат данък. Ние също даваме позволение, щото всеки ден школарите, самите те или слугите им, да купуват в град Хайделберг, в обичайния час, свободно и без пречки или злоумишлено забавяне, всякакви храни или неща, необходими за съществуването им⁶.”

Пфалцграф Рупрехт I явно е бил загрижен и за това на студентите да не се налага да заплащат извънмерно високи наеми на местните жители. Затова той е постановил следното:

„За да не бъдат угнетявани преподавателите и студентите от нашия университет в Хайделберг от гражданите, ръководени от алчност за свръхвисоки наеми, ние сметнахме за необходимо да постановим, щото отсега нататък всяка година след Коледа едно високо лице от университета, от страна на студентите, и един благоразумен, богобоязлив и разсъдлив гражданин от страна на гражданите да бъдат овластявани да определят големината на студентските наеми⁷.”

Този начин на контролиране на големината на наемите, разбира се, възпрепятствал действието на законите на свободния пазар. Засиленото търсене на квартири в студентски град като Хайделберг би довело до повишаване на размера на наемите, но мерките на пфалцграфа защитавали студентите от прекомерни разходи за подслон, за сметка на потенциално по-високите доходи на хайделбергци. Дали последните са се възмущавали от факта, че чужденци в града им се радвали на подобни привилегии и дали са негодували срещу това положение не можем да твърдим със сигурност. Факт е, че хартата предвижда защита срещу евентуално недобросъвестно поведение на гражданите:

„Освен това ние повеляваме и постановяваме, щото преподавателите и студентите да бъдат защитавани от нашия бейлиф, нашия съдия и подчинените ни длъжностни лица в квартирите, които са им предоставени безплатно или за които те плащат наем. Освен това по силата на този документ ние даваме на ректора и на университета или на онези, посочени от тях, пълна юрисдикция върху плащането на наеми за помещения, заемани от студенти, върху изработването и купуването на книги и заемането на пари за други цели от студентите от нашия университет; също и върху заплащането на глоби, както и върху всичко, което произтича от, зависи от и е свързано с тези неща⁸.”

В заключение бихме отбелязали, че всяка университетска общност в Западна Европа през Средновековието била не само притегателен център за младежи с понякога недотам благоприлично поведение, което така категорично осъжда Жак дьо Витри, но представлявала и средище на активен духовен живот, както и важен фактор за икономическия подем на града, който я бил приютил. Въпреки предоставените им икономически привилегии студентите били активни потребители на стоки и услуги и със самото си присъствие осигурявали прехраната на много семейства в един средновековен град. Освен това със своите униформи и дебати, със своите спортни прояви, песни и пиршества школарите внасяли особен живец и колорит в градското всекидневие.

БЕЛЕЖКИ

¹ Цитатите са по: Daily Life through World History in Primary Documents. L. Morris, General Editor. Volume 2: The Middle Ages and Renaissance. Ed. L. Morris. Westport, Connecticut and London: Greenwood Press, 2009, p. 105.

² Ibid., pp. 108–109. Превод на български език – Н. Христова.

³ Ibid., p. 109. Превод на български език – Н. Христова.

⁴ През 1156 г. император Фридрих I Барбароса провъзгласил своя доведен брат Конрад за пфалцграф на Рейн, с което било сложено началото на династията Вителсбах, под чието владичество графството се превърнало в едно от най-големите териториални княжества в рамките на Свещената Римска империя. От 1225 до 1720 г. Хайделберг бил резиденция на пфалцграфовете и играел важна роля в немската история. През 1356 г. със законодателния акт *Златна була* пфалцграфовете на Рейн получили титлата „курфюрст“ и правото да избират императора на Свещената Римска империя.

⁵ Daily Life through....., pp. 106–107.

⁶ Ibid., p. 107.

⁷ Ibid., p. 107.

⁸ Ibid., pp. 107–108.